

Մահախոսական

ԱՐՎԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԳ ԵՎԻՐՅԱԼԸ (Ավետիս Ավետիսյանի հիշատակին)

Արվեստագիտությունը կորցրեց իր նվիրյալ զավակին...

Արցախում՝ ադրբեջանական կողմի սանձազերծած պատերազմի (27 սեպտեմբերի – 9 նոյեմբերի, 2020 թ.) առաջին իսկ օրվանից հայրենիքի պաշտպանության համար կամավորագրված մարտիկների շարքերում էր նաև երիտասարդ շնորհալի արվեստաբան Ավետիս Ավետիսյանը:

Հայոց պատմության ու մշակույթի նվիրյալ հայորդին ծնվել է 1986 թ.

հոկտեմբերի 5-ին, Երևանում: 2003 թ. ավարտել է Գայի անվան № 129 միջնակարգ դպրոցը: Նույն թվականին ընդունվել և 2008-ին ավարտել է Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի Կառավարման ֆակուլտետի Տեսական տնտեսագիտության բաժինը: Ուսումն ավարտելուց հետո Ա. Ավետիսյանն անցել է գինվորական ծառայության՝ ԼՂՀ Պաշտպանության բանակի ստորաբաժանումների հրթիռահրետանային զորքերի կազմում (2008-2010 թթ.)՝ արժանանալով հրետանու ավագ սերժանտի գինվորական կոչման և «Պատվո դրոշ» մրցանակի: Ծառայությունից հետո Ավետիսը ռուսերենից թարգմանել և լրամշակել է «ՀՀՆ-9Մ հակատանկային նռնականետի ռուսումնական ձեռնարկ» խորագրով աշխատությունը (Երևան, 2013 թ.), ապա՝ «Լեռնային պատրաստության հրահանգ - ռուսումնական ձեռնարկ»-ը (Երևան, 2014 թ.), որոնք Հայոց բանակի զարգացմանը միտված նրա առաջին ներդրումներն էին:

Հայոց ռազմիկին, սակայն, սպասում էր գիտական մի նոր ուղի՝ բոլորովին այլ բնագավառում. դա արվեստաբանությունն էր: Ա. Ավետիսյանը 2011-2013 թթ. սովորում է ԵՊՀ Պատմության ֆակուլտետի Հայ արվեստի պատմության և տեսության ամբիոնի Արվեստաբանության բաժնում՝ ստանալով արվեստաբանության մագիստրոսի գիտական աստիճան: Արվեստի բազմաբովանդակ աշ-

խարհում նա սկսում է հետաքրքրվել այս ոլորտի գրեթե բոլոր ուղղություններով՝ հայ և համաշխարհային ճարտարապետության, մանրանկարչության ու որմնանկարչության պատմություն, վիճակագրություն, քանդակ, ձեռագրագիտություն, հայ հոգևոր և ժողովրդական երաժշտություն: Ի վերջո, 2013 թ. ընդունվելով ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի ասպիրանտուրա՝ Ավետիսն ընտրում է իր ատենախոսության թեման՝ «Ուշ միջնադարի հայ որմնանկարչությունը» (գիտական ղեկավար՝ արվեստագիտության դոկտոր Իրինա Իրամբյան): Հիրավի, մեզանում պատշաճ ուշադրության չարժանացած մի բնագավառ, որը բացահայտելու էր երիտասարդ արվեստաբանի պրպտող միտքը¹:

Գիտական աշխատությունը շարադրելու տարիներն Ա. Ավետիսյանին լայն հնարավորություններ են ընձեռում զբաղվելու նաև իր սիրելի գործով, այն է՝ շրջագայել Հայաստանի ու Արցախի հնավայրերով, լինել մեր միջնադարյան պատմաճարտարապետական հուշարձաններում (բերդ-ամրոցներ, վանքեր, եկեղեցիներ, քարավանատներ և այլն), ըմբռնել մեր կոթողային հուշարձանների՝ քառանիստ կոթողների, խաչքարերի ու տապանաքարերի պատկերագրության՝ դարերից եկող խորհրդաբանությունը: Չնայած իր գիտական հետաքրքրությունների լայն շրջանակին՝ նա ընտրեց արվեստի այն ճյուղը, որով պիտի զբաղվեր, իր ուսումնասիրություններով նոր շունչ հաղորդեր, և որը պիտի դառնար երիտասարդ հետազոտողի ապագա գիտական աշխատությունների հիմնական առանցքը:

2015 թ. Ա. Ավետիսյանն աշխատանքի է ընդունվում Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտում, որպես գիտաաշխատող: Այստեղ է, որ հայ հոգևոր երաժշտության սիրահարը բացառիկ առիթ է ունենում հաղորդակցվելու մեծ հանճարի ստեղծագործություններին, արխիվային վավերագրերին ու լուսանկարներին: Սակայն, ուշմիջնադարյան հայ որմնանկարչության պատմության ուսումնասիրությամբ տարված արվեստաբանի համար, իր բուն մասնագիտությամբ զբաղվելն առավել արդյունավետ պիտի լիներ: Ուստի և 2018 թ. նա աշխատանքի է ընդունվում «Որմնանկարների վերականգնման գիտահետազոտական կենտրոն» ՄՊԸ-ում՝ որպես արվեստաբան: Ավետիսն առավել քան երբևէ հնարավորություն է ունենում մոտիկից ծանոթանալու իր ընտրած մասնագիտության որքան հետաքրքիր, նույնքան էլ բարդ ու նրբին կողմերին: Այս ժամանակաշրջանում կատարած իր մանրազնին ուսումնասիրությունների արդյունքում են ծնունդ առնում վերջին տարիների հրապարակումներից շատերը՝ նվիրված Մեղրիի Մեծ ու Փոքր թաղերի եկեղեցիների որմնանկարներին, ներկագիր արձանագրություններին ու դրանց վերականգնմանը, նաև Ս. էջմիածին Մայր տաճարի՝ ինչպես դժվարտեսանելի հատվածներում, այնպես էլ

¹ Ավետիս Ավետիսյանի կենսագրական տեղեկությունները մեզ է տրամադրել Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտը:

որմնանկարների վերականգնման ընթացքում ի հայտ եկած մի քանի մեծ ու փոքր վիմագրերին: Բավական է նշել այն, որ Ա. Ավետիսյանի շուրջ մեկ տասնյակ հրապարակումներն աչքի են ընկնում ոչ միայն գիտական աշխատանքին հատուկ հստակ մեթոդաբանությունով, այլև իրեն բնորոշ բժախնդրությունով, իր իսկ ձեռքով արված օժանդակ բաղադրիչներով՝ բարձրակարգ լուսանկարների, գրչանկարների, չափագրությունների զուգահեռ օգտագործմամբ:

Կարևոր է նշել, որ հոդվածներում Ա. Ավետիսյանն առաջին հերթին հատուկ ուշադրություն է դարձրել աղբյուրագիտական նյութին: Որմնանկարների քննության ժամանակ անգամ չի անտեսել պատկերագրությունը կից պահպանված ներկագիր հիշատակագրությունները՝ հաճախ վերականգնելով եղծվածվնասված հատվածները, կամ էլ ուղղումներ արել նախորդ հրատարակիչների վերծանություններում: Իր այսօրինակ պրպտումների արդյունքում է պարզել ԺԼ. դարի որմնանկարների շնորհաշատ վարպետ Աստվածատուր Աստապատցու (ՊԲՀ, 2019, № 2), վիմագրական նյութի հիմամբ Գնդեվազ գյուղի Ս. Աստվածածին եկեղեցու ԺԷ. դարի վարպետ (ճարտարապետ, քարգործ) Պետրոսի (ԼՀՔ, 2018, № 3), Ա. Էջմիածին Մայր տաճարի զանգակատունգմբեթները կառուցած հավանական վարպետ Պողոս Կալծակի («Հայագիտության հարցեր», 2020, № 1) անունները: Ավետիսյան իր նկատելի ներդրումն ունեցավ նաև վերջերս՝ պատմական գիտությունների դոկտոր Կարեն Մաթևոսյանի խմբագրությամբ հրատարակված «Հայկական որմնանկարչություն» խորագրով ժողովածուում, որտեղ լույս տեսան նրա հեղինակած աշխատություններից երեքը: Դրանցից հատկանշելի են Տրապիզոնի Ս. Ամենափրկիչ վանքի որմնանկարներին նվիրված հանգամանալից հոդվածը և «Յուզակ հայ որմնանկարչության հուշարձանների (XVII դ. - XX դ. սկիզբ)» խորագրով համահավաք ուղեցույցը, որտեղ ժամանակագրորեն մեկտեղված են մեզ հայտնի ուշմիջնադարյան որմնանկարակիր հուշարձանները՝ հնարավոր մանրամասներով (թվագրում, հեղինակ, հայտնաբերման (կամ՝ փաստագրման) ժամանակ և այլն), որմնանկարների թեմատիկ բովանդակությամբ և նախորդ հրատարակությունների մատենագիտությամբ:

Վերջին մեկ տարում նա մասնակցում էր նաև «Հայկական որմնանկարների վերականգնման գիտահետազոտական կենտրոնի» աշխատանքներին՝ նպատակ ունենալով իր տեսական գիտելիքները հարստացնել որմնանկարչության վերականգնման բնագավառի փորձառություններով:

Ավետիսյան հաճախ կարելի էր տեսնել Մաշտոցյան Մատենադարանի ընթերցասրահում՝ գրքերով շրջապատված, գիտական որոնումների մեջ...

Ավա՛ղ, ընդհատվեց մեր համեստ ու նվիրյալ ընկերոջ կյանքի ուղին, որը նա վտանգի մեջ հայտնված հայրենիքին նվիրելուց չգերադասեց. «Յիշատակն արդարոյն օրհնութեամբ եղիցի...»:

Ստորև ներկայացնում ենք Ավետիս Ավետիսյանի գիտական հրապարակումների ցանկը².

1. «Գնդեվազի Ս. Աստվածածին եկեղեցին», Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2018, № 3, էջ 259-277:

2. «Աստվածատուր Աստապատցի. նոր անուն XVIII դարի հայ որմնանկարչության ասպարեզում», Պատմաբանասիրական հանդես, 2019, № 2, էջ 78-92:

3. «Մեղրիի Անապաստանաց վանքի որմնանկարները», Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2019, № 3, էջ 219-230:

4. «Տրապիզոնի հայոց Ս. Ամենափրկիչ վանքի որմնանկարները», Հայկական որմնանկարչություն. գիտական հոդվածների և նյութերի ժողովածու, կազմող և խմբագիր՝ Կ. Մաթևոսյան, Երևան, 2019, էջ 125-151 (նկարները՝ էջ 361-365):

5. «Յուզակ հայ որմնանկարչության հուշարձանների (XVII դ. - XX դ. սկիզբ)», Հայկական որմնանկարչություն. գիտական հոդվածների և նյութերի ժողովածու, էջ 259-278 (նկարները՝ էջ 381-387):

6. «Նորահայտ ներկագիր արձանագրություններ Մեղրիի Փոքր թաղի Ս. Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցում», Հայկական որմնանկարչություն. գիտական հոդվածների և նյութերի ժողովածու, էջ 289-291:

7. «Մեղրու Փոքր թաղի Ս. Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցու որմնանկարների 2017-2019 թթ. ուսումնասիրման և վերականգնման աշխատանքները», «Հուշարձան» տարեգիրք, հ. Ժե., Երևան, 2020, էջ 9-29:

8. «Նորահայտ վիմական արձանագրություններ և վիմագրական ճշգրտումներ էջմիածնի Մայր տաճարում», Հայագիտության հարցեր, 2020, № 1, էջ 113-128:

9. «Ագուլիսի Ս. Թովմա տաճարը. ճարտարապետությունը, հարթաքանդակները և որմնանկարները», Պատմաբանասիրական հանդես, 2020, № 3, էջ 162-195:

10. «Մեղրու Փոքր թաղի Ս. Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցու որմնանկարների շերտերը, ժամանակաշրջանն ու հեղինակների խնդիրը», էջմիածին, 2020, Թ., էջ 68-77+ 6 էջ ներդիր:

ԱՐՄԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԽԱԶԻԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

01.12.2020 թ.

² Հրապարակումների մեծ մասի թվային տարբերակները հասանելի են հեղինակի անձնական sci.academia.edu կայքէջում (<https://sci.academia.edu/AvetisAvetisyan> – մուտք 01.12.2020 թ.):